

Anne Trine Kjørholt (red): *Barn som samfunnsborgere - til barnets beste?*
Universitetsforlaget 2010

Av Ragnhild Collin-Hansen
Førsteamanuensis
Høgskolen i Sør-Trøndelag
ragnhild.collin-hansen@hist.no

Barn blir ikke hørt

Norge ønsker å fremstå som et foregangsland for barns rettigheter. Spørsmålet om hvordan barns rettigheter er realisert er et av temaene i boka *Barn som samfunnsborgere - til barnets beste?* Den er en antologi redigert av Anne Trine Kjørholt. Begrepet samfunnsborgerskap er omstridt internasjonalt. Det sikter blant annet til retten til deltakelse, eller *participation*. Den regnes gjerne som den tredje av barnekonvensjonens tre p-er, som ikke kan ses uavhengig av de to andre, *protection* og *provision*.

Et siktemål med boka er å inspirere til kritisk refleksjon og debatt. Den har et grundig innføringskapittel og inneholder ellers 11 kapitler. Tre av dem er av mer teoretisk og filosofisk karakter. De øvrige behandler to hovedaspekter ved barns rett til deltakelse. Det ene gjelder barns rett til å gjøre seg gjel-

dende på arenaer hvor de befinner seg og har en naturlig plass, som barnehagen, skolen, hjemmet omgivelsene. Det dreier seg om å oppleve en grunnleggende respekt for sin integritet og sin egenart. Det andre gjelder barnets rett til innflytelse på beslutninger som gjøres om det. I slike saker, hvor spørsmålet om barnets rettigheter kommer på spissen, vil det ha behov for sin kompetanse til å gjøre bruk av dem. Det er da barnet trenger dem mest. Ut fra dette perspektivet vil jeg si litt om de mer generelle problemstillingene og legge hovedvekten i omtalen på fire av kapitlene i boka som omhandler empiriske studier av beslutninger om barn. De øvrige kapitlene blir av plasshensyn bare nevnt summarisk før noen avsluttende betraktninger.

GENERELLE PROBLEMSTILLINGER.
Jens Qvortrup tar opp forskjellsbehandling mellom barn og voksne.

Motivet for å særbehandle barn er å styrke deres rettsstilling. Hva som legitimerer særbehandling, balansering av hensynet til ansvar og beskyttelse er en grunnleggende problemstilling og må være gjenstand for en løpende vurdering.

Berge Solberg tar utgangspunkt i assistert befruktning og reiser spørsmål om hvordan vi kan ivareta barnets beste når barnet ikke er til. Temaet innebærer en rekke eksistensielle og samfunnsmessige utfordringer med tanke på framtidige barn. Forfatteren drøfter en rekke problemstillinger som utfordrer våre oppfatninger om den gode familien og det gode foreldreskap. Han hevder at dette vel så mye handler om oss selv som om barna. Erttertiden har vist at vi får helt spesielle utfordringer når det blir født barn på måter som ikke anerkjennes, som Kari Ann Voldens tvillinger, som ble født ved surrogati i India.

Kirsten Sandberg analyserer

barns rett til deltakelse fra et juridisk perspektiv. Barnekonvensjonen artikkel 12 om retten til å bli hørt er sentral. FNs barnekomité har utdypet den i generell anbefaling nr. 12 (CK12) som ble utarbeidet i 2006. Forfatteren gir en generell fortolkning av bestemmelsen og utdyper betydningen av den spesielt i barnefordelingssaker og i barnevernssaker. Slike saker er ofte kjennetegnet ved at det gjøres flere beslutninger som hver har begrenset varighet. Hun mener at selve saksbehandlingen bør legges opp slik at den sikrer at barnet faktisk får uttale seg dersom det ønsker det. Videre bør det tas hensyn til at slike saker ofte går over tid, og at barnet vil bli bedre ivaretatt med en arbeidsform hvor barnet regelmessig får møte en voksen som det blir kjent med. Også selve beslutningen og informasjon til barnet om den, må legges opp slik at barnet opplever å bli tatt på alvor, selv om det ikke får det som det vil ha det.

BESLUTNINGER OM BARN. For de fire studiene av beslutninger om barn danner barnekonvensjonens regelverk en referanseramme for vurdering av praksis. Gry Mette D. Haugen og Minna Rantlaiho tar for seg barns rettigheter ved mekling under separasjon og samlivsbrudd. Grunnlaget er en undersøkelse av meklingspraksis ved seks familievernkontor og også samtaler med foreldre. I disse sakene har barnet ikke noen plass. Mekling er obligatorisk for foreldrene og et vilkår for å få separasjon, utvidet barnetrygd

eller for å få brakt en sak om barnefordeling inn for retten. Mekleren har ingen avgjørelsesmyndighet. Oppgaven er å veilede foreldrene og hjelpe dem til å finne løsninger til barnets beste. Foreldrene har selv ansvar for å høre barnet. Det har ingen stemme i meklingsrommet, selv om mekleren unntaksvis snakker med det. Forfatterne kritiserer ordningen. De hevder at både strukturelle rammer, meklers mandat og meklingsperspektiv gjør meklingen til et ektefødt barn av et samfunn skapt av voksne og for voksne. Denne forståelsen må utfordres hvis man skal ta barnets rettigheter seriøst. De oppfordrer derfor til å gjøre familieforandringer til en prosess for hele familien, slik at også barna inkluderes med reell uttalerett slik loven gir dem rett til.

Astrid Strandbu belyser barnevernssaker gjennom intervjuer med 15 barnevernsledere. Her har saksbehandleren plikt både etter forvaltningsloven og barnevernloven til å snakke med barnet. Men kontakt med barna prioriteres ikke i arbeidet. Hun angir fire hovedgrunner: Forventet motstand fra barnet på grunn av lojalitetskonflikter, knapphet på tid og ressurser, mangel på kompetanse og faglig trygghet, samt manglende interesse for og bevissthet om barnets rett til å delta i saken. Forfatteren etterlyser mer kunnskap om barnets rettigheter og mer kompetanse til å kommunisere med barn. Hun mener også det trengs strukturer og ordninger som involverer barnet i egen sak, og viser til erfaringer fra Stor-

britannia. Så lenge arbeidsformene i barnevernet bygger på en voksen rasjonalitet, virker det tryggest å forholde seg til de voksne i saken.

Hilde Lidén og Monica Five Aarset har undersøkt hvordan myndighetene ivaretar rettighetene til barn som søker asyl eller familiegjennforening med sine foreldre. De har hatt samtaler med foreldre og barn, med saksbehandlere, observasjoner av et intervju samt analyse av saksdokumenter. I disse sakene følger barnets oppholdsstatus foreldrenes, med mindre det har krav på opphold på selvstendig grunnlag. Barnet har en forskriftsfestet uttalerett i disse sakene som må utøves enten her i landet eller i hjemlandet, avhengig av grunnlaget det søkes etter. Forfatterne peker på en del forhold som gjør at barnets synspunkter får liten betydning i saksbehandlingen. De etterlyser barneperspektiv, klargjøring av hensikten med samtalerne, bedre tilrettelegging samt styrket kompetanse hos intervjuerne. Maria Amelie-saken har satt på dagsorden at den posisjon barnet får, også kan bli avgjørende for hans eller hennes oppholdsstatus som voksen. Dette synes ikke å bli spesielt vurdert.

Kristin Skjørten har analysert dommer fra seks lagmannsretter i saker om barnefordeling og samværsrett. Rettergangsordningen ble i 2003 langt om med økt vekt på mekling ved sakkyndig for å komme fram til minnelige ordninger. Samme år ble aldersgrensen for rett til å uttale seg senket til syv år. Et hovedinntrykk er at reformene har

fått gjennomslag i lagmannsretten. Barn som har fylt syv år får nesten systematisk uttale seg, enten til den sakkyndige eller til dommeren. I nesten alle sakene hadde barnet fått uttale seg om hovedspørsmålet i saken. Men når hovedspørsmålet var hvem det skulle bo fast hos, ble de ikke alltid spurt om samvær.

I ca to tredjedeler av sakene fikk barnet gjennomslag for sitt syn, med økende vekt på barnets syn med økende alder. I saker med mindre barn, må retten ofte ta stilling til at påstander om at barnet er manipulert. I følge forfatteren er det nettopp i disse sakene viktig at barnets syn kommer frem.

Ikke alle barn får den avgjørelsen de ønsker. Forfatteren viser at noen barn i en intervjuundersøkelse av barn etter foreldrenes barnefordelingssaker omtaler det som en dobbelt krenkelse når de blir påtvunget et samvær de ikke ønsker. Først fra forelderen som ikke respekterer ham eller henne, og så av retten. Noen opplever en aggresjon som tiltar med årene. Hun understreker uttalelsen i GK12 sitert ovenfor om at det må etableres prosedyrer som sikret at barnet får skikkelig tilbakemelding.

Med forbehold for at metode og perspektiv i disse undersøkelsene er forskjellige, viser de at både regelverk, kjennskap til det, beslutningsformer og kompetanse har betydning for barnets muligheter til å bli hørt. Det kan se ut som at domstolene, hvor beslutningsordningen ble lagt om, er den som best ivaretar barnets rettigheter. Men også her er

det rom for forbedringer når avgjørelser begrunnes og formidles. De andre forvaltningsorganene har en arbeidsform og en kompetanse som er tilpasset den tradisjonelt autonome, voksne borger. De fremstår ikke som spesielt tillitvekkende og myndige forvaltere av barns rettigheter.

Et nærliggende spørsmål blir da hva barna selv lærer om sine rettigheter i saker som angår dem.

BARN PÅ BARNARENA. Som nevnt handler fire av kapitlene i boka om barns forhold til steder hvor de ferdes daglig eller til deres opplevelse av sine rettigheter. Håvard Bjerke redegjør med utgangspunkt i en større europeisk undersøkelse for barn og unges egne refleksjoner om rettigheter, ansvar og samfunnsborgerskap. Den viser at norske skolebarn er godt orientert, men kjenner lite til sine spesifikke rettigheter.

Anne Trine Kjørholt behandler barnehagens oppdrag, og Elisabeth Backe-Hansen skriver om skolens mandat når det gjelder oppdragelse av samfunnsborgerne. De er generelt innrettet og har ikke som siktemål å forberede barn på sine rettigheter overfor domstoler eller barnevernet. Josée Archambault og Berit Berg behandler den rollen flyktningsbarn kan ha som veivisere for sin familie i integreringsprosessen. På grunn av deres rett til språkkopplæring vil de kunne få en formidlerfunksjon mellom foreldrene og myndighetene.

Begrepet «rettighetsbarn» gir negative assosiasjoner. Oppdragel-

sen til samfunnsborgerskap synes ikke å forberede barn på at de trenger slik kompetanse når det skal treffes beslutninger om dem, eller hvor de må vise vei for sine foreldre. Vi sitter med et bilde av uopplyste barn og tafatte forvaltere når det gjelds. Etter 20 år med barnekonvensjonen har vi mye å gripe fatt i før vi kan slå oss på brystet og si at den er oppfylt for norske barn.

EN VIKTIG BOK. Den bør leses av fagfolk, de som utdanner fagfolk, de som organiserer forvaltningen og av de som lærer opp barn. Vi trenger empirisk kunnskap både om hvordan barns rettigheter settes ut i live på ulike saksområder, og om barrierer for at de realiseres. Kapitlene i boka står på egne ben og kan leses hver for seg. Men det er særlig når vi ser dem i sammenheng at vi ser de dilemmaer vi stilles overfor når vi skal ta barnets rettigheter på alvor.

Boka gir oss noen utgangspunkter for å reflektere over gamle problemstillinger. Vi forbinder gjerne individuelle rettigheter med borgere, som voksne, autonome individer. Å krympe voksnes rettigheter til barnestørrelse er ikke gjort ved enkel retorikk og fikse håndgrep. Også samfunnsinstitusjonenes organisering og funksjonsmåte utfordres. Samtidig blir vi minnet om at vi lever i en globalisert verden og at vi trenger en beredskap for også å møte nye problemstillinger.